

ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В ЮРИДИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Головко Олександр Миколайович,

доктор юридичних наук, професор,
проректор, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Греченко Володимир Анатолійович,

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету №6,
Харківський національний університет внутрішніх справ.

Протидія жіночій злочинності у всіх її проявах – важливий аспект сучасної правоохоронної практики та юридичної теорії. Наукові засади досліджень передумов та причин жіночої злочинності почали розроблятися ще на початку ХІХ століття. Одним із фундаторів цього напрямку юриспруденції був франко-бельгійський вчений Адольф Кетле (1796 - 1874). А.. Кетле прийшов до висновку, що деякі масові суспільні явища (народжуваність, смертність, злочинність.) підпорядковуються певним закономірностям і використав математичні методи для їхнього дослідження. Узагальнюючи різні фактичні дані, пов'язані з динамікою зростання населення, клімату, торгівлі, пауперизації, освіти, злочинності Кетле спробував підрахувати число кримінальних злочинів за останні десятиліття та визначити відсоток кримінальних елементів у людському суспільстві. Він пов'язував схильність до злочинів також з віком, вважаючи, що вона зростає при досягненні зрілого віку і зменшується до кінця життя [1, с.89]. Вчений також вважав, що зростання злочинності за віком також пов'язане і з статтю людини. Він писав, що схильність до вчинення злочинів у чоловіків досягає максимуму на рік раніше, ніж у жінок, і буває у чотири рази сильніше[1, с.90].

Що стосується статистичних даних, - то за даними міністерства юстиції Російської імперії в період з 1889 по 1893 рр. відсоток жінок, засуджених загальними судами склав всього 13,6 від усіх засуджених. [2, с.3].

Вчені того часу констатували, що жіноча злочинність в усіх державах, де велася статистика, за кількісними показниками менша, ніж чоловіча. При цьому їхні думки щодо цього явища, розділилися. Одні вважали, що жінки більш моральні, ніж чоловіки, інші ж вважали, що ця перевага лише удавана, а реально жінка є однаково злочинною з чоловіком. Це питання досліджували дореволюційні вчені: М.Л. Зеланд, що видав своє дослідження у Києві [2], харківський професор Л.Є. Владимиров [3], М.М.Гернет, який читав лекції у Херсоні [4], видатний український вчений, голова Київського юридичного товариства О.Ф. Кістяківський [5], І.Я.Фойницький [6], Є.Н. Тарновський [7] та П.М.Тарновська [8], випускник та професор Київського університету Л.С.Білогриць-Котляревський [9], викладач Київського університету, голова

Товариства грамотності в Харкові, син автора Гімну України П.П. Чубинського М.П. Чубинський [10].

У їхніх роботах достатньо рельєфно окреслено коло чинників, які викликають прояви девіантного поведінки російських жінок. Зазначимо, що для історіографії вказаного періоду характерні світові тенденції, пов'язані з процесом становлення кримінології. У зв'язку з цим, дослідники приділяють пильну увагу мотиваційному комплексу жіночих правопорушень. Під час вивчення теми сформувалися основні дослідницькі підходи. Прибічниками біологічної схильності до злочинів були Д.А. Дриль, З.Ф. Чиж, П.М. Тарновська. Вони як базисну використовували теорію Ч. Ламброзо. Наприклад, П.М. Тарновська при дослідженні типів жінок-убивць велику увагу приділяла ознакам фізичного виродження, спадковості [8, с.12- 99].

У свою чергу прихильники соціально – економічної теорії – Л.Є. Владимиров, Є.М. Тарновський, І.Я. Фойницький, М.М. Гернет, М.П. Чубинський як провідні мотиви жіночої злочинності розглядали складність модернізаційного процесу в Росії. У працях І.Я. Фойницького та О.М. Тарновського було виділено три основні групи мотивів: 1) соціально-економічні (безробіття, рівень цін на хліб, рівень освіти та інші); 2) фізичні (пора року, клімат, географічні особливості); 3) індивідуальні (стать, вік, темперамент).

І.Я. Фойницький підкреслював, що чоловік бере участь у різних сферах життя: політичній, громадській, домашній. Жінка ж, в основному, зосереджена, тільки на домашній. Ось чому, сфера проявів злочинності для чоловіків більша, ніж для жінок. Є злочини, які неможливо вчинити, скажімо, не перебуваючи на державній службі. Крім того, деякі види злочинів вимагають фізичної сили, вміння володіти зброєю, і тому малодоступні жінкам. Разом з тим, вчений відзначає, що є злочини, які жінки вчиняють навіть частіше, ніж чоловіки. Це – замах на життя дітей, її чоловіка, отруєння, тому меншу її схильність до вчинення інших злочинів слід пояснити не вищою моральністю, а відсутністю сприятливих умов [6, с.97-112].

Професор Л.Є. Владимиров основну увагу звертав на психологію злочинців і злочинниць, вважаючи її аномальною. Він писав: «Психічна аномальність злочинців, як і хворих моральним божевіллям, полягає в інстинктивних здібностях, що дають бажання та схильності і утворюють активні елементи нашої природи, які спонукають нас діяти в тому чи іншому напрямі» [3, с.31].

О.Ф. Кістяківський теж підкреслював вплив віку на поведінку злочинців, як чоловіків, так і жінок. Він писав: «Кінець людського життя іноді супроводжується втратою всіх тих моральних якостей, які обумовлюють стан осудності. В цей час іноді згасає у людині розум, а разом з тим, і та моральна сила, яка обумовлює свободу людини, тобто його здатність до розсудливого вибору між добром і злом» [5, с.156].

Цікавими є роздуми Л.С. Білогіриць-Котляревського про зв'язок між злочином та покаранням злочинниць та злочинців. Його висновок про покарання як тягар не лише для окремих осіб, а й для самої держави є достатньо актуальним і сьогодні [9, с.73].

М.П. Чубинський ґрунтовно розглянув питання мотивів злочинів узагалі та жінок зокрема, пов'язуючи їх з цілою низкою окремих інститутів кримінального права. Як новий, далеко ще не визнаний елемент вчення про злочин, мотив, на його думку, має бути твердо обґрунтований на даних психологічних, моралі та юридичних. Мотив, вважав він, може бути лише там, де є свідомість; інтелектуальний елемент необхідний та неминучий; але водночас він може бути елементом єдиним, без супроводу інших. Мотив, на його думку, це - «внутрішня сила, яка, породжуючи вольовий процес, рухає індивідом у його свідомій діяльності і призводить за сприяння всієї його психіки до результатів, що виявляються зовні». В залежності дії від мотиву, як він вважав, немає нічого фатального. При зіткненні мотивів не можна передбачити, який з них перемаже; у кожному разі ця колізія може бути вирішена інакше. Через що ж перемагає певний мотив, а не якийсь інший - задавався питанням вчений. Воля, як підкреслював він, цілком залежить від мотивів: волі як безпричинного прояву рушійної сили не може бути. Ясно, що вибір між мотивами має бути зроблений розумом; якщо ж цього немає, то має перемагати неминуче (фатально) мотив, суб'єктивно-сильніший.
[10, с.3-88]..

Отже, в кінці XIX – на початку XX ст. вчені – правники почали активно та ґрунтовно розробляти проблеми жіночої злочинності, виявляючи її сутність, подібність з чоловічою та особливості. Дослідження йшли, в основному в руслі біологічного та соціально-економічного підходів, але превалював останній. Значний внесок у розробку цього аспекту кримінології внесли вчені, пов'язані походженням чи діяльністю з Україною.

Список літератури

1. Кетле Адольф. Социальная система и законы ею управляющие. СПб: Поляков и К^о. 1866. 315 с.
2. Зеланд Николай. Женская преступность. Киев - СПб: Тип. А.А.Пороховщикова, 1899. 40 с.
3. Владимиров Л.Е. Психические особенности преступников по новейшим исследованиям. Харьков - М.: Университетская типография, 1877. 65 с.
4. Гернет М.Н. Уголовное право. Лекции, читанные в народном университете. Херсон: Издания Н.А.Ходушкина, 1913. 204 с.
5. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник общего уголовного права. Киев: В университетской типографии. 1875. 413 с.
6. Фойницкий И.Я. Факторы преступности. *Северный вестник*. 1893. № 10. С. 97-112.
7. Тарновский Е.Н. Изменение преступности в различных общественных группах. *Юридический вестник*. 1898. № 5. С. 32-54
8. Тарновская П.Н. Женщины-убийцы. СПб.: Т-во Художественной печати. 1902. 512 с.

9. Белогриц-Котляревский Л.С. Учебник русского уголовного права: Общая и особенная части / [Сочинение] Ординарного профессора Университета Св. Владимира Л.С. Белогриц-Котляревского. Киев; Петербург; Харьков: Южно-русское Книгоиздательство Ф.А. Иогансона, 1903. 618 с.

10. Чубинский М.П. Мотив преступной деятельности и его значение в уголовном праве. Ярославль: Типо-литография Э.Г.Фальк, 1900. 350 с.